

III. Інноваційні напрями розвитку криміналістики

Віктор Шевчук

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
заслужений юрист України
(Харків, Україна)
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8058-3071>
Shevchuk_viktor@ukr.net

УДК 348.98

КРИМІНАЛІСТИЧНА ІННОВАТИКА ЯК ДОКТРИНАЛЬНИЙ НАПРЯМ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

АНОТАЦІЯ. У криміналістичній доктрині та практиці протидії злочинності проблеми створення, впровадження та застосування інновацій у практичній діяльності органів кримінальної юстиції завжди були й залишаються найважливішими завданнями криміналістики. Теорія та практика свідчить про те, що в реаліях сьогодення у криміналістиці нині повинна існувати система наукових положень, об'єднаних у криміналістичну теорію, що забезпечують перехід із системи наукового знання і запровадження їх у практичну діяльність з метою оптимізації процесу реалізації криміналістичних рекомендацій. Таку теорію пропонують називати "криміналістична інноватика". Тому в сучасних умовах назріла необхідність розроблення криміналістичної інноватики як окремої криміналістичної теорії та нового доктринального напрямку криміналістики.

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних засад криміналістичної інноватики як нового доктринального напрямку у криміналістиці, визначення поняття цієї криміналістичної категорії, функцій, завдань, виокремлення найперспективніших напрямів подальших наукових досліджень та ефективного впровадження положень цієї наукової концепції у практику правозастосування.

Особливої уваги сьогодні заслуговують дослідження криміналістичної інноватики на підставі загальнотеоретичних підходів, що забезпечують пояснення й обґрунтування таких фундаментальних першооснов будь-якої окремої наукової теорії, як її генеза, сутність, факт, гіпотеза й теоретична побудова.

Аналізуючи сучасний стан наукових розробок означеної проблематики, вбачаємо, що процес побудови криміналістичної інноватики як окремої криміналістичної теорії поки що не можна визнати завершеним із причин значної кількості незгоджених, нерозроблених та дискусійних питань. У сучасних умовах концепція криміналістичної інноватики нині ще не досягла рівня окремої криміналістичної теорії і перебуває на стадії формування.

Обґрунтовується, що у криміналістиці натепер створено наукові передумови для розроблення та формування криміналістичної інноватики і такі дослідження

в сучасних умовах являють собою перспективний інноваційний напрям розвитку криміналістики, що потребує подальших наукових розробок.

Криміналістичну інноватику слід розглядати як науковий напрям, а також як специфічну діяльність уповноважених законом суб'єктів. Криміналістична інноватика як наукова концепція має яскраво виражений синтетичний характер, а її створення є результатом дії закону інтеграції та диференціації знань у криміналістиці. Практичне застосування криміналістичних інновацій здійснюється спеціальними суб'єктами, що забезпечує кваліфікованість, ефективність і результативність використання розроблених і впроваджених у практику інноваційних засобів. При цьому суб'єктами криміналістичної інноватики у відповідних видах і формах її застосування є слідчий, експерт, прокурор, суддя, співробітники оперативних підрозділів.

Методологічним підґрунтям розроблення і впровадження криміналістичних інновацій у правозастосування є діяльнісний, системно-структурний і технологічний підходи, використання яких є перспективними для формування криміналістичної інноватики. Комплексний підхід у розробленні та формуванні криміналістичної інноватики є методологічним фундаментом для подальших досліджень цієї проблематики.

Ключові слова: криміналістична доктрина; інновації у криміналістиці; криміналістична інноватика; інноваційні напрями розвитку криміналістики.

Сучасний розвиток криміналістики як прикладної науки закономірно пов'язаний із формуванням системи криміналістичних знань і методів наукового пізнання цієї науки, які визначаються й обумовлюються комплексом вирішуваних криміналістикою завдань і функцій. В умовах сьогодення головним завданням криміналістики є сприяння органам правопорядку у боротьбі зі злочинністю, повне і своєчасне техніко-криміналістичне забезпечення і супровід розслідування та профілактики злочинів, їх судового розгляду¹. Криміналістика своїми науковими розробками і рекомендаціями, специфічними методами і засобами виявлення, фіксації, дослідження та використання інформації сприяє слідчій, судовій, експертній діяльності, підвищує їхню ефективність у боротьбі зі злочинністю і, тим самим, допомагає у вирішенні головного завдання, що стоїть перед органами правопорядку. Це завдання може бути реалізовано на основі всебічного використання досягнень сучасної науки і техніки².

У реаліях сьогодення розвиток криміналістики, її тенденції та формування сучасної криміналістичної доктрини зумовлені впливом світових інформаційних потоків, інтеграцією знань про можливості протидії злочинності за допомогою науково-технічних досягнень сучасного суспіль-

¹ В Шепітько, Г Авдєєва, 'Проблеми застосування науково-технічних засобів та інноваційних продуктів у діяльності органів правопорядку' [2019] (20) 2 Теорія та практика судової експертизи і криміналістики 11–24.

² І Перусалімов, *Забезпечення використання науково-технічних досягнень у слідчій діяльності* (Науковий світ 2000) 20–40; В Коновалова, 'Нові тенденції розвитку криміналістики' в *Криміналістика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика: материалы научно-практической конференции Международного конгресса криминалистов*, т 1 (Юридична літ-ра 2018) 55–64.

ства. Інформатизація соціального середовища призвела фактично до “технологізації” криміналістики, розроблення та впровадження інформаційних, цифрових, телекомунікаційних та інших технологій. Враховуючи наведене, нині відбуваються докорінні зміни та запроваджуються інноваційні підходи й у криміналістичному забезпеченні органів правопорядку³. Тому створення та запровадження інноваційних криміналістичних продуктів у сучасних умовах є одним із пріоритетних завдань криміналістики та нагальною потребою практики.

У криміналістичній доктрині та практиці протидії злочинності проблеми створення, впровадження та застосування інновацій у практичній діяльності органів кримінальної юстиції завжди були й залишаються найважливішими завданнями криміналістики⁴. Водночас у сучасних реаліях у цій царині знань існує низка дискусійних проблем стосовно дослідження інновацій у криміналістиці та проблем їх запровадження у практику слідчої, судової та експертної діяльності⁵. Окремого поглибленого вивчення, критичного аналізу та подальших наукових розробок потребують методологічні проблеми розроблення та формування наукових засад криміналістичної інноватики як одного із нових доктринальних наукових напрямів у криміналістиці, що формується.

Наукове підґрунтя дослідження становили праці учених-криміналістів, які присвячені розробленню інноваційних підходів формування та розвитку криміналістичних знань як нового доктринального напрямку у криміналістиці та дослідження окремих її дискусійних питань, пов'язаних із актуальними проблемами формування криміналістичної інноватики та використання її положень для підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень і судового розгляду з метою оптимізації такої діяльності, зокрема: Г. Авдєєвої, М. Жижині, В. Журавля, В. Коновалової, І. Когутича, М. Салтевського, Н. Нечаєвої, В. Шепітько, В. Юсупова та ін.⁶. Водночас сьогодні залишаються недостатньо

³ В Шепітько, ‘Проблеми оптимізації науково-технічного забезпечення слідчої діяльності в умовах змагального кримінального провадження’ в *Матеріали наукової конференції за результатами роботи фахівців НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташица за фундаментальними темами у 2018 р.* (Право 2019) 144.

⁴ В Шепітько, В Журавель (ред), *Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції* (Апостіль 2017) 3–46; В Шевчук, *Криміналістика: традиції, новації, перспективи: добірка наукових праць* (Чмутова Н упоряд, Право 2020) 519–603; В Шепітько, ‘Інновації в криміналістиці як віддзеркалення розвитку науки’ в *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: матеріали міжнар. “круглого столу”* (2019) 147–50.

⁵ V Shevchuk, ‘Methodological problems of the conceptual framework development for innovation studies in forensic science’ [2020] 27 (2) *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine* 170–83.

⁶ П Берназ, ‘Інновації – основа криміналістичного забезпечення діяльності з розслідування злочинів’ (2015) 4 *Південноукраїнський правничий часопис* 49–53; М Жижина, ‘Інновации в криминалистике и судебной экспертизе’ в *Судебная экспертиза: российский и международный опыт: сб. Межд. науч.-практ. конф.* (Изд-во ВА МВД России 2012) 22–7; В Журавель, ‘Окремі вчення в структурі загальної теорії криміналістики’ (2018) 18 *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* 9–21; І Когутич, ‘Тенденції пристосування криміналістичних знань у здійсненні судочинства’ (2013) 57 *Вісник Львівського університету. Серія юридична* 338; Н Нечаева, ‘Інновации в криминалистике’

дослідженими низка питань, які є визначальними у розробленні концептуальних проблем криміналістичної інноватики як нового наукового напрямку у криміналістиці, зокрема й проблеми формування методологічних засад криміналістичної інноватики, її завдань, функцій і перспектив впровадження таких наукових розробок і криміналістичних рекомендацій у практику правозастосовної діяльності у сфері протидії злочинності.

Аналіз спеціальної літератури показав, що сьогодні у криміналістичній доктрині відсутні спеціальні наукові дослідження проблематики розроблення та формування криміналістичної інноватики як окремої криміналістичної теорії. Вбачається, що лише в окремих працях науковців у порядку постановки проблеми згадується про необхідність дослідження інновацій у криміналістиці та проблем їх застосування у практичній діяльності органів правопорядку (О. Волинський, М. Жижина, В. Сокол та ін.)⁷. Зазначені обставини зумовлюють необхідність суттєвої активізації подальших наукових розробок цієї проблематики та потребують застосування комплексного підходу у дослідженнях означених доктринальних напрямів сучасної криміналістики.

Метою дослідження є вивчення теоретико-методологічних засад криміналістичної інноватики як нового доктринального напрямку у криміналістиці, визначення поняття цієї криміналістичної категорії, функцій, завдань, виокремлення найперспективніших напрямів подальших наукових досліджень та ефективного впровадження положень цієї наукової концепції у практику правозастосуванням. Ставиться за мету сформулювати її поняття, функції та завдання, визначити концептуальні основи криміналістичної інноватики як доктринального напрямку розвитку криміналістики.

Для розроблення та дослідження проблем криміналістичної інноватики як доктринального напрямку криміналістики було використано комплекс наукових методів та застосовано їх на практиці. Так, у процесі дослідження були застосовані філософські підходи, загальнонаукові та спеціально-наукові методи наукового пізнання, а також наукові положення загальної теорії криміналістики. Знайшли своє застосування діалектичний метод, який використовується на всіх етапах дослідження з метою з'ясування сутності таких криміналістичних категорій, як криміналістична інноватика, криміналістична інновація, виокремлення

[2013] 2 (32) Ленинградский юридический журнал 158; В Шевчук, 'Інноваційні напрямки розвитку криміналістики' в Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: матеріали міжнар. "круглого столу" (Право 2019) 142–7; В Шепітько, В Журавель, Г Авдєєва, 'Інновації в криміналістиці та їх впровадження в діяльність органів досудового слідства' (2011) 21 Питання боротьби зі злочинністю 44–5; В Юсупов, 'Сучасні напрями розвитку криміналістики в Україні' (2018) 3 Підприємництво, господарство і право 163–4 та ін.

⁷ А Волинський, 'Інновационная сущность криминалистического обеспечения расследования преступлений' [2011] 3 (39) Вестник криминалистики 26–9; М Жижина, 'Инновационный путь развития криминалистики на современном этапе' [2012] 1 (41) Вестник криминалистики 18–24; В Сокол, 'Науковедческие проблемы криминалистики' [2008] 1 (19) Общество и право 218–20 та ін.

їхніх ознак та властивостей, визначення завдань і функцій, взаємозв'язків, взаємообумовленості та ін.

Для розроблення та формування наукової концепції криміналістичної інноватики застосовувався загальний та універсальний діалектичний метод. Формально-логічний метод застосовувався для аналізу відповідних понять і категорій, формулювання висновків і рекомендацій стосовно методологічних засад формування понять і категорій криміналістичної інноватики та використання їх у криміналістиці та правозастосовній практиці. Широкого застосування у дослідженні отримали категорії і прийоми формальної логіки: поняття, визначення, доказ і спростування, судження, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо. Для дослідження використовувалися й інші традиційні для криміналістики та юриспруденції методи.

При розробленні та формуванні криміналістичної інноватики має застосовуватися комплексний підхід, який включає систему загальнонаукових і спеціально-наукових методів наукового пізнання, а також наукові положення загальної теорії криміналістики. Вбачається, що формування правильного наукового розуміння основних понять криміналістичної інноватики мають також базуватися на системно-структурному, діяльнісному, технологічному, функціональному підходах, які є методологічним підґрунтям формування концепції криміналістичних інновацій як нового доктринального напрямку криміналістичної науки.

Аналіз спеціальної літератури та слідчої і судової практики свідчить про те, що сьогодні складається певна ситуація, при якій сучасна криміналістика, розробляючи свої рекомендації, зокрема й криміналістичні інновації, які спрямовані на оптимізацію кримінального провадження, спеціально не займається цілеспрямованим дослідженням питань, присвячених їх впровадженню у практичну діяльність. Водночас проблеми впровадження криміналістичних інновацій у практику є принципово важливими, оскільки, по-перше, це пов'язано із прикладною функцією криміналістики, а по-друге, останні десятиліття характеризуються тим, що досить багато криміналістичних інновацій не були реалізовані на практиці. Причини останнього – різні, вони можуть бути як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Зокрема, це може бути як явна непрактичність або надуманість таких криміналістичних рекомендацій, інновацій, так і відсутність можливостей їх використання у практичній діяльності або їх незатребуваність тощо.

Найчастіше причинами ігнорування та гальмування інноваційних криміналістичних розробок є: а) недостатня професійна підготовка суб'єктів слідчих і спеціалістів, відсутність у них спеціальних знань для роботи з інноваційними розробками та засобами; б) необґрунтована відмова від застосування нових науково-технічних засобів та методів дослі-

дження; в) відсутність кваліфікованої підготовки, необхідних знань і навичок, зокрема і науково-методичної літератури та детальних інструкцій із їх застосування; г) негативне ставлення окремих суб'єктів до нововведень і необхідності спеціальної фахової підготовки та ін.⁸. Також серед причин гальмування інноваційних розробок у криміналістиці та впровадження їх у слідчу практику можна вказати недостатність знань співробітників слідчих підрозділів у цій галузі, а також відсутність можливості їх отримати, професійна деформація або неправильне ставлення до творчих осіб і всього нового, передового та ін.⁹.

Ба більше, узагальнення та аналіз слідчої практики свідчать про очевидний низький рівень використання інновацій у досудовому розслідуванні. Так, лише 39,3 % опитаних слідчих прокуратури України під час провадження досудового слідства використовують інформаційні технології з накопичення, обробки та використання криміналістично значущої інформації, а саме: інформаційні бази даних (36,5 %); базу законодавства України (38,3 %); криміналістичні обліки (20,0 %); автоматизоване робоче місце слідчого (12,1 %); електронні довідники (21,7 %) ¹⁰.

Отже, викладене ще раз підтверджує доцільність і необхідність виділення як самостійної такого завдання криміналістики, як наукове забезпечення впровадження у практичну діяльність розроблених нею інноваційних продуктів, методів, прийомів та засобів. На нашу думку, виокремлення та постановка такого завдання, його дослідження суттєво впливає на розроблення інноваційних криміналістичних продуктів, дієвих криміналістичних рекомендацій практичного спрямування, визначає зміст і напрями інноваційного розвитку криміналістики.

З огляду на викладене вбачається, що у криміналістиці повинна існувати система наукових положень, об'єднаних у криміналістичну теорію, які забезпечують перехід із системи наукового знання і запровадження їх у практичну діяльність з метою оптимізації процесу реалізації криміналістичних рекомендацій. На наше переконання, така теорія може називатися "криміналістичною інноватикою". Як бачимо, у таких умовах назріла необхідність розроблення криміналістичної інноватики як окремої криміналістичної теорії та нового доктринального напрямку криміналістики.

Отже, криміналістичну інноватику слід розглядати як один із доволі нових доктринальних напрямів у криміналістиці, що формується. Така наукова концепція має яскраво виражений синтетичний характер, а її створення є результатом дії закону інтеграції та диференціації

⁸ Н. Долженко, Д. Таряник, 'Инновации в криминалистическом обеспечении раскрытия и расследования преступлений: некоторые проблемы внедрения и пути их решения' (2017) 5–1 Научный альманах 272–7.

⁹ Шепітько, Журавель, Авдєєва (н 6) 44–5.

¹⁰ Там само 41.

знань у криміналістиці¹¹. Криміналістична інноватика об'єднує не лише криміналістичні знання про інновацію, а й положення інших галузей знань. Використання таких знань у криміналістиці відбувається як у простому їх застосуванні у “чистому вигляді” – до їх адаптації і творчого пристосування щодо вирішення криміналістичних завдань.

Дослідження проблеми криміналістичної інноватики повинні базуватися на наукових положеннях не тільки криміналістики й теорії криміналістичної інноватики, а й інших галузей знань, передусім філософії, психології, економіки, інноватики, кримінології, кримінального права, кримінального процесу, юридичної психології тощо, а також на пізнанні економічних, соціальних, технічних, технологічних, організаційних та інших аспектах інноватики. При цьому слід враховувати показники стану сучасної злочинності, структури й динаміки вчинення злочинів, окремих її різновидів, причини й умови, що сприяють злочинній діяльності окремих осіб і т. д. Серед усіх інтегрованих до структури криміналістики специфічних галузевих знань про інновацію особливе місце посідають положення інноватики, що сприяли виокремленню криміналістичної інноватики як самостійного об'єкта наукового пізнання, формуванню та становленню окремого криміналістичного вчення, присвяченого цьому об'єкту. Тому криміналістична інноватика акумулює в собі концептуальні положення інноватики, її методи і засоби, понятійний апарат, ознаки криміналістичних інновацій, специфіку інноваційного процесу та її етапи, класифікації криміналістичних інновацій, їхню роль і призначення, характер зв'язків і відносин між суб'єктами, що беруть участь у процесі розроблення, впровадження і застосування таких інновацій, проблеми ефективності та результативності їх застосування тощо.

Серед основних функцій криміналістичної інноватики як наукового напрямку можна виокремити такі: 1) дослідження закономірностей розроблення, впровадження, реалізації та застосування криміналістичних інновацій, їх відображення у джерелах інформації, які слугують основою створення інноваційних криміналістичних засобів; 2) активізація дослідження феномену криміналістичної інновації в процесі досудового розслідування, судового розгляду, правозастосовної діяльності, її роль та призначення, функціональний аналіз інноваційної криміналістичної діяльності; 3) розроблення і дослідження особливостей розроблення, впровадження і функціонування окремих видів криміналістичних інновацій, етапів їх життєвого циклу, форм і можливостей їх реалізації та застосування для ефективного вирішення криміналістичних завдань, забезпечення оптимізації, підвищення якості та результативності правозастосовної діяльності; 4) розроблення рекомендацій щодо побудови

¹¹ В Журавель, ‘Науковий пошук у криміналістиці: засоби та шляхи здійснення’ [2002] 2 (29) Вісник Академії правових наук України 166–73.

прогностичних моделей стосовно ймовірних результатів та ефективності застосування інновацій у процесі розслідування, судового розгляду й запобігання злочинам і правозастосовній діяльності; 5) дослідження засобами криміналістичного аналізу відносин і зв'язків, що проявляються у процесі її розроблення, впровадження та практичній реалізації і застосуванні “розробник – споживач – інновація-результат” з метою підвищення якості та результативності правозастосовної практики і вирішення криміналістичних завдань; 6) розроблення і дослідження закономірностей впливу злочинної діяльності на необхідність і затребуваність у розробленні та застосуванні тих чи інших інноваційних криміналістичних продуктів і їх взаємозв'язок із правозастосовною діяльністю та практикою застосування; 7) виявлення і дослідження чинників-детермінантів, що зумовлюють розроблення та впровадження інновацій у практику, а також ефективність їх застосування; 8) удосконалення класифікацій різновидів інновацій з урахуванням певних критеріїв та напрямів застосування на практиці та у криміналістичній науці; 9) розроблення інноваційних засад криміналістичного забезпечення правозастосовної діяльності, яке включає, з одного боку, сукупність інноваційних криміналістичних засобів та прийомів їх застосування і діяльність певних суб'єктів щодо використання інновацій у практиці, а з другого – систему наукових положень, які вивчають закономірності інноваційної криміналістичної діяльності, результати якої спрямовані на ефективне вирішення практичних завдань.

Криміналістичну інноватику також слід розглядати як *специфічну діяльність* уповноважених законом суб'єктів, що здійснюється на підставі застосування інноваційних криміналістичних засобів, втілених у вигляді нової технології, продукції, послуги, рішення тощо, які спрямовані на забезпечення оптимізації, підвищення якості та результативності правозастосовної практики і вирішення криміналістичних завдань.

Практичне застосування криміналістичних інновацій здійснюється спеціальними суб'єктами, що забезпечує кваліфікованість, ефективність і результативність використання розроблених та впроваджених у практику інноваційних засобів. При цьому суб'єктами криміналістичної інноватики у відповідних видах і формах її застосування є слідчий, експерт, прокурор, суддя, співробітники оперативних підрозділів. У зв'язку з цим слід розрізняти такі види інноваційної діяльності: 1) слідча інноватика – здійснюється слідчим під час розслідування злочинів; 2) експертна інноватика – має місце при залученні спеціаліста або експерта та проведенні судових експертиз; 3) судова інноватика – провадиться під час розгляду кримінальних проваджень у суді; 4) оперативна інноватика – застосовується співробітниками оперативних підрозділів при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукової діяльності.

Новим напрямом досліджень може стати застосування криміналістичної інноватики в діяльності детективів Національного антикорупційного бюро України та інших структур. Крім цього, з ухваленням Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність»¹² постає необхідність розроблення проблем застосування криміналістичної інноватики в діяльності приватних детективів.

Водночас у сучасних реаліях досить актуальним є комплексний підхід у дослідженні проблем створення і застосування інноваційних засобів, прийомів та методів у різних видах судочинства (кримінального, адміністративного, цивільного, господарського), у різних видах юридичних практик (слідчій, судовій, експертній, адвокатській, прокурорській тощо) та в окремих напрямах людської діяльності, з одного боку, у злочинній, а з другого – у діяльності органів правопорядку та суду у сфері протидії злочинності¹³. Як вбачається, застосування таких методологічних підходів створює певні перспективи та можливості значного розширення меж застосування криміналістичних знань та інноваційних криміналістичних засобів в умовах інформатизації, діджиталізації та технологізації сучасного суспільства. При цьому не потрібно обмежуватися лише сферою досудового розслідування, як традиційно у багатьох криміналістичних джерелах це питання розглядається, що, на нашу думку, є не зовсім правильним і сьогодні потребує уточнення, перегляду таких підходів та подальших наукових досліджень із цієї проблематики¹⁴.

З огляду на це можемо зробити висновок стосовно розширення можливостей використання криміналістичної інноватики у сферах правозастосування, які не пов'язані із розслідуванням та профілактикою злочинів. Ідеться про значне розширення меж інноваційного криміналістичного забезпечення¹⁵, тому можна говорити про використання криміналістичної інноватики *у різних сферах правозастосування*¹⁶.

У зв'язку з цим можна стверджувати, що сьогодні в криміналістиці *створені наукові передумови до розроблення та формування криміналістичної інноватики* і такі дослідження у сучасних умовах являють собою перспективний напрям розвитку криміналістики, що потребує наукових розробок. Ці питання стоять на порядку денному, становлять основу по-

¹² Проект Закону про приватну детективну діяльність № 3010 від 4 лютого 2020 р. <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68051> (дата звернення: 26.08.2021).

¹³ Когутич (н 6) 338.

¹⁴ А Волобуєв, 'Криміналістика в умовах реформування кримінального судочинства' (2018) 3 Правовий часопис Донбасу 153–7.

¹⁵ І Когутич, *Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання* (Тріада плюс 2008) 128.

¹⁶ В Шевчук, 'Інноваційні засади криміналістичного забезпечення правозастосовної діяльності: проблеми формування концепції' (2021) 23 Теорія та практика судової експертизи і криміналістики 7–23.

дальших наукових пошуків учених-криміналістів¹⁷. Тому на сучасному етапі розвитку криміналістики досить актуальною й важливою є проблема розроблення окремої криміналістичної теорії інновацій – криміналістичної інноватики.

Таким чином, *криміналістична інноватика* – це окрема криміналістична теорія, що містить систему теоретичних і практичних знань про криміналістичні інновації, їх ознаки, види, роль та призначення, етапність розроблення, впровадження та застосування, особливості функціонування, зв'язки і відносини між суб'єктами таких інновацій (розробниками та споживачами), особливості взаємодії з іншими учасниками інноваційного процесу, заснована на дослідженні закономірностей розроблення, впровадження, реалізації та застосування таких інновацій, їх відображення у джерелах інформації, які слугують основою створення інноваційних засобів, прийомів і методів збирання, дослідження, оцінки та використання доказів з метою забезпечення оптимізації, підвищення якості та результативності правозастосовної практики і вирішення криміналістичних завдань.

Викладене дає змогу стверджувати, що криміналістична інноватика є досить широким, комплексним поняттям, яке, з одного боку, включає сукупність інноваційних криміналістичних засобів та прийомів їх застосування для збирання, дослідження, оцінки та використання доказів, і діяльність суб'єктів доказування щодо створення належних умов для ефективного використання зазначених засобів у правозастосовній практиці, а з другого – систему наукових положень, які вивчають закономірності такої інноваційної діяльності (включаючи і вплив злочинної діяльності), результати якої спрямовані на вирішення практичних завдань щодо застосування криміналістичних інновацій у діяльності органів правопорядку. Як вбачається, криміналістичну інноватику слід розглядати як науковий напрям, а також як специфічну діяльність уповноважених законом суб'єктів¹⁸.

Методологічним підґрунтям розроблення і впровадження криміналістичних інновацій у правозастосуванні мають слугувати діяльнісний, системно-структурний і технологічний підходи, використання яких є перспективними для формування окремої криміналістичної теорії – криміналістичної інноватики. Важливо зазначити, що комплексний підхід у розробленні та формуванні основних понять криміналістичної інноватики, її функцій і завдань є методологічним фундаментом для подальших досліджень цієї проблематики. Тому у реаліях сьогодення перед криміналістикою та кожним із її розділів постають важливі проб-

¹⁷ В Шепітько, 'Криміналістика як система наукових знань в умовах глобальних загроз і трансформації злочинності' (2018) 18 Теорія та практика судової експертизи і криміналістики 4–9.

¹⁸ В Шевчук, 'Криміналістична інноватика: поняття, функції, завдання та перспективи досліджень' [2020] 22 (2) Теорія та практика судової експертизи і криміналістики 20–40.

леми, спрямовані на вивчення та врахування сучасних досягнень науки і техніки, які ефективно можна застосовувати у протидії злочинності й успішно забезпечувати криміналістичними інноваціями нагальні потреби практики.

При визначенні рівня сформованості тієї чи іншої криміналістичної теорії необхідно виходити із загальнофілософських підходів до розв'язання цієї проблеми. Зокрема, П. Копнін зазначав, що знання, щоб стати теорією, повинно досягнути у своєму розвитку певної зрілості. Теорія має включати у себе не лише опис відомої сукупності фактів, а й їх пояснення, виокремлення закономірностей, яким вони підпорядковані. Немає пояснення – немає й теорії¹⁹. Керуючись наведеними положеннями, Р. Белкін констатує, що окремою криміналістичною теорією не може бути будь-яка сукупність окремих теоретичних положень, нехай навіть вельми значущих і таких, що цілком стосуються предметної галузі криміналістичної науки. Окремі теоретичні побудови тільки тоді можуть бути об'єднані в окрему криміналістичну теорію, коли вони відносяться лише до чітко визначеної сукупності явищ, пов'язаних до того ж між собою органічно. У межах окремих теоретичних положень пізнання може дійти до знання окремих закономірностей предмета; об'єктивний же зв'язок цих закономірностей, тобто знання закономірностей більш поглибленої сутності – це вже рівень окремої криміналістичної теорії²⁰.

Зазначені положення слід вважати фундаментальними, відправними для подальшого дослідження проблем криміналістичних інновацій у межах формування окремої криміналістичної теорії, де передусім постають питання щодо предмета, об'єкта і методу цієї теорії²¹.

Беручи до уваги, що *предметом* окремої криміналістичної теорії є певні закономірності об'єктивної дійсності з тих, які вивчаються криміналістикою загалом. Предметом криміналістичної інноватики є закономірності з розроблення криміналістичних інновацій, впровадження, реалізація і застосування їх у правозастосовній практиці та їх відображення у джерелах інформації. Розглядаючи предмет криміналістичної інноватики, вважаємо за можливе приєднатися до точки зору В. Сокола і віднести до предмета теорії криміналістичної інноватики три групи закономірностей: 1) закономірності розроблення криміналістичних інновацій, зокрема, поняття криміналістичної інновації, їх ознаки, критерії, співвідношення інноваційних підходів із традиційними, дослідження етапів створення таких інновацій, їх класифікація, джерела інноваційних ідей у криміналістиці, правове забезпечення створення криміналістичних інновацій, суб'єкти розроблення криміналістичних інновацій і т. д.

¹⁹ П Копнин, *Диалектика как логика и теория познания* (Наука 1973) 260.

²⁰ Р Белкин, *Курс криминалистики: учебное пособие для вузов* (3-е изд, доп, Закон и право 2001) 285.

²¹ В Журавель, *Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан* (Право 2021) 23–34.

(криміналістична неологія); 2) закономірності й особливості сприйняття та оцінки криміналістичних інновацій науковцями і практиками, їх готовності до прийняття та оцінки пропонуваніх криміналістичних інновацій і т. п. (криміналістична аксіологія); 3) закономірності й особливості впровадження та застосування на практиці криміналістичних інновацій, причини невпровадження та неефективного їх застосування, рекомендації з підвищення результативності процесу впровадження таких інновацій (криміналістична праксеологія)²².

Об'єкт криміналістичної інноватики має складну структуру і являє собою як саму криміналістичну інновацію, так і ті зв'язки та відносини, що проявляються у процесі її розроблення, впровадження та практичної реалізації та застосування – це, з одного боку, а з другого – злочинна діяльність, яка тісно пов'язана з діяльністю із виявлення, розслідування, судового розгляду й запобігання злочинам зокрема і правозастосовною діяльністю загалом. Об'єктом вказаної окремої теорії є два види діяльності (злочинна діяльність і правозастосовна), які впливають на особливості розроблення, впровадження і застосування криміналістичних інновацій, етапів їх життєвого циклу, форм і можливостей формування та реалізації інновацій у криміналістиці, чинників-детермінантів, що зумовлюють розроблення та впровадження тих чи інших різновидів таких інновацій у практику, механізм їх реалізації та функціонування.

На нашу думку, у межах правозастосовної діяльності можна говорити про спеціальний вид діяльності – інноваційну криміналістичну діяльність – діяльність уповноважених на те осіб зі створення (розроблення), впровадження, реалізації та застосування на практиці криміналістичних інновацій. Ідеться, з одного боку, про таких спеціальних суб'єктів, як розробники, а з другого – споживачі таких інновацій. Розробниками є суб'єкти, що беруть участь у процесі створення, впровадження та реалізації інновації (науковці, технарі, новатори тощо). Споживачами виступають спеціальні суб'єкти (слідчий, суддя, експерт тощо), які наділені спеціальними функціональними повноваженнями із їх застосування, які пройшли кваліфіковану фахову підготовку, володіють знаннями та практичними навичками використання таких інновацій. Інакше кажучи, споживачами є суб'єкти, що беруть участь у процесі застосування криміналістичної інновації. Ба більше, вони можуть регулювати, стимулювати, контролювати та забезпечувати інноваційну діяльність у процесі використання таких інновацій²³.

Метод – це система пізнавальних прийомів, які використовуються як для побудови самої теорії, так і для застосування її положень у певній

²² Сокол (н 7) 218–20.

²³ К Ковтуненко, 'Роль учасників інноваційної діяльності в процесі використання інноваційних розробок. Економіка харчової промисловості' [2013] 2 (18) Науковий журнал 63–6.

практичній діяльності²⁴. Щодо теорії криміналістичної інноватики, то він виступає одночасно і як об'єкт досліджень цієї теорії, і як її власний метод.

Отже, з огляду на висловлені методологічні положення, сьогодні ще рано вести мову про створення окремої криміналістичної теорії інновацій. Як вбачається, у реаліях сьогодення формується нова теоретична побудова, яка дає змогу образно уявити окрему криміналістичну теорію інновацій у системі криміналістики. Зараз накопичені теоретичні знання і великий досвід практики розроблення та впровадження інновацій у діяльність органів правопорядку, що дає можливість констатувати існування передумов формування криміналістичної теорії інновацій²⁵.

Вважаємо, що дослідження концептуальних основ інновацій у криміналістиці необхідно спрямовувати за двома напрямками. Перший передбачає вивчення і дослідження сутності інновацій у криміналістиці та їх ознак, наукових і методологічних основ, історії розвитку, структури, функцій і класифікації інновацій, місця цієї теорії у системі криміналістики, взаємозв'язку з іншими галузями криміналістичного й іншого наукового знання, судовою, слідчою та експертною практикою. Другий рівень – особливості розроблення та функціонування окремих видів інновацій, етапів їх життєвого циклу, форм і можливостей формування та реалізації інновацій у криміналістиці, чинників-детермінантів, що зумовлюють розроблення та впровадження інновацій у практику, а також проблеми впровадження їх у практичну діяльність для вирішення криміналістичних завдань, враховуючи ефективність і результативність застосування таких криміналістичних інновацій.

Висновки. У сучасній криміналістичній доктрині криміналістика та судово-слідча практика накопичили, систематизували й узагальнили досить об'ємний емпіричний матеріал, який є відправним для створення окремої криміналістичної теорії інновацій, актуальність побудови якої не викликає жодних сумнівів. Положення теорії криміналістичних інновацій утворюють насамперед систему знань, яка характеризує предметно-практичну й інформаційно-пізнавальну сторону судово-слідчої діяльності. Окрема теорія криміналістичної інноватики, як і криміналістика загалом, має теоретико-прикладний характер, оскільки є науковою основою для розроблення і застосування інноваційних криміналістичних засобів кримінального провадження, оптимізації правозастосовної діяльності.

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що сьогодні у криміналістиці створено наукові передумови до розроблення та формування криміналістичної інноватики і такі дослідження в сучасних умовах

²⁴ Р. Белкин, *Курс криминалистики*, т. 2: *Частные криминалистические теории* (Юристь 1997) 22.

²⁵ Shevchuk (n 5) 170–83.

являють собою новий доктринальний напрям розвитку криміналістики, що потребує подальших наукових розробок. Ці питання стоять на порядку денному, становлять основу подальших наукових пошуків вчених-криміналістів. Тому на сучасному етапі розвитку криміналістики досить актуальною й важливою є проблема розроблення окремої криміналістичної теорії – криміналістичної інноватики. Подальші ж дослідження цієї наукової концепції та її остаточне формування сприятимуть збагаченню теорії криміналістики, забезпечать передумови для появи інноваційних підходів до вирішення важливих проблем загальної теорії криміналістики, криміналістичної техніки, тактики й методики, спрямованих на оптимізацію слідчої, судової та експертної діяльності.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Belkin R, *Kurs kriminalistiki* (3rd edn, Zakon i pravo 2001) (in Russian).
2. Belkin R, *Kurs kriminalistiki, t 2: Chastnye kriminalisticheskie teorii* (Jurist 1997) (in Russian).
3. Ierusalimov I, *Zabezpechennia vykorystannia naukovo-tekhnichnykh dosiahnen u slidchii diialnosti* (Kyiv: naukovyi svit 2000) (in Ukrainian).
4. Kohutych I, *Kryminalistychni znannia, yikh sutnist i potreba rozshyrennia mezh vykorystannia* (Triada plus 2008) (in Ukrainian).
5. Kopnin P, *Dialektika kak logika i teoriya poznaniya* (Nauka 1973) 260 (in Russian).
6. Zhuravel V, *Zahalna teoriia kryminalistyky: geneza ta suchasni stan* (Pravo 2021) (in Ukrainian).

Edited books

7. Shepitko V, Zhuravel V (red), *Innovatsiini zasady tekhniko-kryminalistychnoho zabezpechennia diialnosti orhaniv kryminalnoi yustytzii* (Apostil 2017) (in Ukrainian).
8. Shevchuk V, *Kryminalistyka: tradytzii, novatsii, perspektyvy: dobirka naukovykh prats* (Chmutova N uporiad, Pravo 2020) (in Ukrainian).

Journal articles

9. Shevchuk V, 'Methodological problems of the conceptual framework development for innovation studies in forensic science' [2020] 27 (2) *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine* 170–83 (in English).
10. Bernaz P, 'Innovatsii – osnova kryminalistychnoho zabezpechennia diialnosti z rozsliduvannia zlochyniv' (2015) 4 *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys* 49–53 (in Ukrainian).
11. Dolzhenko N, Tarjanik D, 'Innovacii v kriminalisticheskom obespechenii raskrytija i rassledovaniya prestuplenij: nekotorye problemy vnedrenija i puti ih reshenija' (2017) 5–1 *Nauchnyj al'manah* 272–7 (in Russian).
12. Kohutych I, 'Tendentsii prystosuvannia kryminalistychnykh znan u zdiisnenni sudochynstva' (2013) 57 *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii yurydychna* 338 (in Ukrainian).

13. Kovtunenکو K, 'Rol uchasnykiv innovatsiinoi diialnosti v protsesi vykorystannia innovatsiinykh rozrobok. Ekonomika kharchovoi promyslovosti' [2013] 2 (18) Naukovyi zhurnal 63–6 (in Ukrainian).
14. Nechaeva N, 'Innovatsii v kriminalistike' [2013] 2 (32) Leningradskij juridicheskij zhurnal 158 (in Russian).
15. Shepitko V, 'Kryminalistyka yak systema naukovykh znan v umovakh hlobalnykh zahroz i transformatsii zlochynnosti' (2018) 18 Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky 4–9 (in Ukrainian).
16. Shepitko V, Avdieieva H, 'Problemy zastosuvannia nauково-tekhnichnykh zasobiv ta innovatsiinykh produktiv u diialnosti orhaniv pravoporiadku' [2019] (20) 2 Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky 11–24 (in Ukrainian).
17. Shepitko V, Zhuravel V, Avdieieva H, 'Innovatsii v kryminalistytsi ta yikh vprovadzhenntia v diialnist orhaniv dosudovoho slidstva' (2011) 21 Pytannia borotby zi zlochynnistiu 44–5 (in Ukrainian).
18. Shevchuk V, 'Innovatsiini zasady kryminalistychnoho zabezpechennia pravozastosovnoi diialnosti: problemy formuvannia kontseptsii' (2021) 23 Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky 7–23 (in Ukrainian).
19. Shevchuk V, 'Kryminalistychna innovatyka: poniattia, funktsii, zavdannia ta perspektyvy doslidzhen' [2020] 22 (2) Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky 20–40 (in Ukrainian).
20. Sokol V, 'Naukovedcheskie problemy kriminalistiki' [2008] 1 (19) Obshchestvo i pravo 218–20 (in Russian).
21. Volobuiev A, 'Kryminalistyka v umovakh reformuvannia kryminalnoho sudochynstva' (2018) 3 Pravovyi chasopys Donbasu 153–7 (in Ukrainian).
22. Volynskij A, 'Innovatsionnaja sushhnost' kriminalisticheskogo obespechenija rassledovaniya prestuplenii' [2011] 3 (39) Vestnik kriminalistiki 26–9 (in Russian).
23. Yusupov V, 'Suchasni napriamy rozvytku kryminalistyky v Ukraini' (2018) 3 Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo 163–4 (in Ukrainian).
24. Zhizhina M, 'Innovatsionnyj put' razvitija kriminalistiki na sovremennom jetape' [2012] 1 (41) Vestnik kriminalistiki 18–24 (in Russian).
25. Zhuravel V, 'Naukovyi poshuk u kryminalistytsi: zasoby ta shliakhy zdiisnennia' [2002] 2 (29) Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy 166–73 (in Ukrainian).
26. Zhuravel V, 'Okremi vchennia v strukturi zahalnoi teorii kryminalistyky' (2018) 18 Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky 9–21 (in Ukrainian).

Conference papers

27. Konovalova V, 'Novi tendentsii rozvytku kryminalistyky' v *Krymynalystyka y sudebnaia ekspertyza: nauka, obuchenye, praktyka: materialy nauково-praktychnoi konferentsii Mizhnarodnogo konhresu kryminalistiv, t 1* (Iurydychna lit-ra 2018) 55–64 (in Ukrainian).
28. Shepitko V, 'Innovatsii v kryminalistytsi yak viddzerkalennia rozvytku nauky' v *Innovatsiini metody ta tsyfrovi tekhnologii v kryminalistytsi, sudovii ekspertyzi ta yurydychnii praktytsi: materialy mizhnar. "kruhloho stolu"* (2019) 147–50 (in Ukrainian).
29. Shepitko V, 'Problemy optymizatsii nauково-tekhnichnoho zabezpechennia slidchoi diialnosti v umovakh zmahalnoho kryminalnoho provadzhenntia' v *Materialy naukovoi konferentsii za rezultatamy roboty fakhivtsiv NDI vyvchennia problem zlochynnosti im. akad. V. V. Stashysa za fundamentalnymy temamy u 2018 r.* (Pravo 2019) 144 (in Ukrainian).
30. Shevchuk V, 'Innovatsiini napriamky rozvytku kryminalistyky' v *Innovatsiini metody ta tsyfrovi tekhnologii v kryminalistytsi, sudovii ekspertyzi ta yurydychnii praktytsi: materialy mizhnar. "kruhloho stolu"* (Pravo 2019) 142–7 (in Ukrainian).

31. Zhizhina M, 'Innovacii v kriminalistike i sudebnoj jekspertize' Sudebnaja jekspertiza: rossijskij i mezhdunarodnyj opyt: sb. Mezhd. nauch.-prakt. konf. (Izd-vo VA MVD Rossii 2012) 22–7 (in Russian).

Viktor Shevchuk

CRIMINALISTIC INNOVATICS AS A DOCTRINAL DIRECTION IN CRIMINALISTICS

ABSTRACT. In the criminalistic doctrine and practice of combating crime, the problems of creating, introducing and applying innovations in the practical activities of criminal justice bodies have always been and remain the most important tasks of criminalistics science. Theory and practice indicates that in the realities of criminalistics, there should currently be a system of scientific provisions, combined into a criminalistic theory, ensuring the transition from the system of scientific knowledge and their introduction into practice in order to optimize the process of implementing criminalistic recommendations. This theory is proposed to be called “criminalistics innovatics”. Therefore, in modern conditions, there is a need to develop criminalistic innovation as a private forensic theory and a new doctrinal direction in criminalistics science.

The purpose of the article is to study the theoretical and methodological foundations of criminalistic innovation as a new doctrinal direction in criminalistic science, define the concept of this criminalistic category, functions, tasks, highlight the most promising areas for further research and effectively implement the provisions of this scientific concept in the practice of law enforcement.

Research deserves special attention today on criminalistic innovation on the basis of general theoretical approaches that provide explanations and substantiation of such fundamental principles of any particular scientific theory, such as its genesis, essence, fact, hypothesis and theoretical construction.

Analyzing the current state of scientific developments of the indicated problems, it follows that the process of building criminalistic innovations as we are working on a criminalistic theory cannot yet be considered complete due to the significant number of uncoordinated, undeveloped and controversial issues. In modern conditions, the concept of criminalistic innovation has not yet reached the level of private criminalistic theory and is still in the stage of formation.

It is substantiated that in criminalistic science, scientific prerequisites for the development and formation of criminalistic innovation have been created, and such research in modern conditions is a promising innovative direction in the development of criminalistic science, requires further scientific research.

Criminalistic innovation should be viewed as a scientific direction, as well as a specific activity of entities authorized by law. Criminalistic innovation as a scientific concept has a pronounced synthetic character, and its creation is the result of the operation of the law of integration and differentiation of knowledge in criminalistic science. The practical application of forensic innovations is carried out by special subjects, ensures the qualifications, efficiency and effectiveness of the use of innovative tools developed and introduced into practice. At the same time, the subjects of criminalistic innovation in the

Віктор Шевчук

appropriate forms and forms of its application are the investigator, expert, prosecutor, judge, and employees of operational units.

The methodological basis for the development and implementation of criminalistic innovations in law enforcement is the activity, system-structural and technological approaches, the use of which is promising for the formation of criminalistic innovation. An integrated approach to the development and formation of criminalistic innovation is the methodological foundation for further research on this issue.

KEYWORDS: criminalistic doctrine; innovations in criminalistics; criminalistic innovation; innovative directions in the development of criminalistics.